

Fából faragott balladák

Szervátiusz Jenő köszöntése

A címet Lászlóffy Aladár jeles erdélyi költőtől kölcsönöztem: a Szervátiusz Jenőnek ajánlott *Kövek és szobrok* című hosszabb ciklusából való. De, hogy ilyen verscím létezik, csak Szervátiusz műveivel történt ismerkedésem után tudtam meg. Amikor a szobrász életpályája iránti érdeklődésem eredményeként kezembe kerültek a kortárs költők versekkel tisztelgő sorai, és megismerkedhettem ennek a sajátos művészi világnak széles körű kisugárzásával, műbarát köröket jóval meghaladó szellemi hatásával. *Molnár Anna*, a *Ruhafehértők*, *Szarvassá vált fiúk*, a *Vihar*, a *Kőműves Kelemen* című domborművek előtt merengve, még mit sem tudtam e találó verscímről. Először a művek láttán fénylett fel bennem: de hiszen ezek fából faragott balladák, ezekben a szobrászi alkotásokban a magyar népi történelem képi világa tárul fel! A mai kor bonyolult töltésű érzelmi közlendője, a népi múlt hagyományából kiinduló művészi formanyelven. Szerencsés ötvözet. Olyannyira, hogy Kőműves Kelemen színes domborműve előtt állva, a kompozíció nyugtalanító ritmusa, s az ábrázolt karakterek kifejezőerejétől elragadva, egy belső hang azonnal kántálni kezdte bennem a Kallós Zoltán gyűjtötte klézsei változatot:

Úd rakják, ud rakják Magas Gyivó várát
Magas Gyivó várát, Tizenkét kőmijes.

Alig akad ma erdélyi tollforgató, aki valamiképpen ne került volna kapcsolatba vele, vagy ne fogalmazta volna meg csodálattal és megbecsüléssel vegyes érzéseit, az 1983. július 4-én *nyolcvanadik életévét* betöltő művész munkásságáról. Nem kizárólag csak a szűken vett irástudók, a két világháború között Kolozsvárott élt *Hunyadi Sándor* vagy *Kós Károly és Kacsó Sándor* tett hitet mellette. Méltatta művészetét többek között a régész-őstörténész (és festő) *László Gyula*, a művészettörténész *Lyka Károly* és az erdélyi műemlékek kiváló értője, az idén Herder-díjjal jutalmazott *Entz Géza* is. S alig néhány év hiján immár ötven éve – az elsőik között – ismerte fel Szervátiusz Jenő tehetségét Erdély másik európai híru képzőművészeti alkotója, a fametsző Gy. Szabó Béla. Méltó társaság! Aligha kell tehát bizonygatni: ez a taláalomra kiragadott nevekből álló névsor egyben értékelző is. Azt hivatott bizonyítani: 1929. évi, első jelentkezésétől kezdve, alapvető szakmai kvalitásain kívül, alkotásai olyan művészi többletet hordoznak magukban, amivel mindenkor felkeltették a magyar, s kiváltképp az erdélyi szellemi élet érdeklődését. S hogy mi ez a többlet? Józsefű ítései majd félszázaddal ezelőtt meghatározták: az erdélyi magyar művészsors tudatos vállalása, az *erdélyi népi élet kifejezése*.

Tudjuk, a két világháború közötti évtizedekben mindkét szó – magyar és művészsors – súlyos életnyomorító tartalmat takart. Népi közösség életének kifejezése – gondoljunk Derkovitsra, Dési Huberre – önmagában is komoly próbatételt jelentett. Kisebbségi sorsban még nagyobb volt a teher.

Kijutott mindebből a hányatott sorsú Szervátiusznak is bőven. De állta a próbát. Az alkotó, és teremtett művészi világa egyaránt. Reá is helytállónak bizonyultak irodalmi sorstársával kapcsolatban mondottak: „*A magyar irodalomban az a vigasztaló, hogy a nagy tehetségek útjuk során valahol átalakulnak nagy jellemekké, ez a táj – ez a talaj – arra kényszerít.*” *Illyés Gyula* megállapítását nyugodtan bővíthetjük irodalmi határokra túlra is. Kiterjeszhető ez a bölcs mondás a magyar művészet egészére. Ahogy a költő barát, a marosvásárhelyi *Székely János* írja „egykori hadifogolytársának, első és utolsó mesterének”, Szervátiusznak ajánlott versében:

*Mert az teszi az embert,
Hogy alkot emberül,
És többre, jobbra vágyik
Betelhetetlenül, . . .*

A sorscsapások erősítették a művészt, hozzájárultak, hogy munkássága korán kiforrjon, megtalálja nyughatatlan élete rendező elvét. 1937 nyarán elindul körbejárni Erdélyt. Hat éven át vándorol fiával együtt, otthontalanul. Járra Székelyföld és Kalotaszeg falvait. Vési szívébe a megélt emlékeket. Az egykori kolozsvári kerék- és kocsigyártósegéd így ismeri fel, hogy művészi kiteljesedését nem pályakezdésnek városában, Párizsban kell keresnie. Az emberiség, az egyetemes kultúra szolgálatának lehetőségét, elsősorban a szülőföld sorsának vállalása adja. Ott kell helytállni. Egyik interjújában így nyilatkozik erről az időszakról: „*Témakörünk úgyszólván majánem kizárólag a nép, azt hismerjük és tanulmányozzuk.*” Ebben az időben lát hozzá a magyar népi díszítő és ábrázoló faragás hagyományaira épülő új, modern művészeti formanyelvének kialakításához. Új hang ez a magyar szobrászatban, a népi történelmi tudat mély rétegeit juttatja kifejezésre. Egy elfeledett világot, érzelem- és gondolkodásmódot. Azt teszi, amit előtte Bartók és Kodály sikeresen művelt a zenében. Ebből az időszakból származó egyik szép nyírfa szobrárt, *Emré bá-t* vigadóbeli kiállításán is láthattuk. Visszanyúl az eredeti tiszta forráshoz, ennek csillapító

Csángó leány (Szabó T. Ádám felvétele)

Cantata profana – a sarvassá változott fiúk balladája (fadombormű)

erejével kíván hatni a magasabb kultúrától elzárt népi tömegekre, az egyszerű székely vagy kalotaszegi parasztra és a zaklatott idegrendszerű, proletársorba taszított városi emberre egyaránt. Témájában is egyre inkább az erdélyi néplelek múltba gyökerező kulturális hagyományai felé fordul. Olyan kifejezési formára törekszik, mely közérthető művészi megnyilatkozás, ugyanakkor sajátosan magyar is. Így jut el a székely és csángómagyar népi kultúra egyik legjellemzőbb értékéhez, a népballadához. Míg korábbi madonnás szobrai a középkori székely egyházi faszobrászattal mutatnak rokonságot – a balladák világának megelevenítéséhez új formát keres: ezt a *faragott domborműben* találja meg. Ezek a színes domborművek – amelyeknek gyakran a színdinamikája is tovább fokozza a drámaiságot – felülton vannak a szobrászat és a festészet között. A választott epikus megjelenítés szinte kibővíti a művészet lehetőségeit, gazdagítja a tér és idő kölcsönhatását a művön belül. Színes domborműveiben – Szarvasokká vált fiúk, Molnár Anna, Vihar, Menasági ballada, Kokojzaevők – a XX. századi erdélyi magyar szobrászat legrangosabb alkotásait teremti meg. A tragikus felépítésű balladai eseménytömör, zárt kompozíciókban, érzelmgazdag kifejezéssel szakaszkolja. A tökéletes harmóniájú képsor szerkesztésében megmutatkozik Szervátiusz határozott elvonatkoztatóképesége és mitológia teremtő ereje. Különösen nőalakjai erőteljes karakterűek, a Molnár Anna balladából ugyanúgy sugárzik valami mélabús dallam, mint korai madonnaszobraiból. A műveiből kisugárzó erő – mivel jelképrendszere a közösség bármilyen műveltségi szintű személye számára érthető – egyaránt fogva tartja az egyszerű székelyt vagy a városi „magas” kultúrán nevelkedettet. Témája az örök emberi sors: a születés, a munka, a halál – középkelet-európai vetületben. Ez az időszak legtermékenyebb éveinek közé tartozik.

A háború utáni újabb hanyatttáásokat tartogató évek után, második megújulásakor ismét a népi mitológia világához tér vissza: 1957-ben juharfa rönkből kétméteres méretű *Csángó siratóasszonyt* farag. Mint koporsó öleli körül a kimunkálatlan farönk a színes, népi ruhás nőalakot, szem-, száj- és kéztartásába évszázados fájdalom sűrít a művész. Sajnos ezt az egyik legmonumentálisabb alkotását, a vigadóbeli kiállításon nem láthattuk.

Az utóbbi évtizedekben a művész – az 1972–73-ban fiával együtt trachitból munkált Tamási-élmű kivételével – a nagy példaképt, Bartók Béla által zenébe, alkotott figurák, a *Csoárdatos mandarin*, *A kékszakállú herceg* (több változatban), *A fából faragott királyfi* szoborba költésével emelte egyetemesebb szintre korábbi népi mitológiai kifejezőmódját. Kiállításairól egyre többet hallani Kárpát-medencén kívüli tájakról is: Varsóban, Párizsban, Moszkvában egyaránt eseményt jelentenek. A moszkvai Puskin Múzeumban 20 munkájával képviselte a romániai szobrászati műveit magyarországi, angliai, NSZK-beli, dániai, olaszországi, romániai, szovjetunióbeli, sőt iráni múzeumokban is láthatók.

Néhány éve, feladva kolozsvári műtermét, fiával együtt Budapesten él. Nyolcvanadik születési évfordulójára a Vigadóban rendezett kiállítása, eddigi legnagyobb sikere az idős mesternek. Méltán. Munkásságát, sajnos, még mindig nem ismerjük kellően – a Bartók tematikájú alkotásai, a Körösi Csoma Sándort, Bakfark Bálintot, Kájoni Jánost ábrázoló domborművek, a mezopotámiai témák és a már említett Csángó siratóasszony, fájó hiányai voltak a kiállításnak. De talán ez az évforduló hozzásegít az idős művész pályaképeinek jobb megismeréséhez.

Műveit szemlélve két sajátossággal is találkozunk: tudás és alázat. Szerves részei ezek Szervátiusz Jenő nagy tehetségének.

Köszöntsük hát tiszta szívvel!

Hajdú D. Dénes